

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХЕРСОНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ ПСИХОЛОГІЇ, ІСТОРІЇ ТА СОЦІОЛОГІЇ
КАФЕДРА ЗАГАЛЬНОЇ ТА СОЦІАЛЬНОЇ ПСИХОЛОГІЇ**

ПСИХОЛОГІЧНА ГОТОВНІСТЬ ДО СІМЕЙНОГО ЖИТТЯ

Кваліфікаційна робота(проєкт)

на здобуття ступеня вищої освіти «магістр»

Виконала: студентка 2 курсу 231-М групи

Напрямок підготовки: 053 Психологія

Освітньо-професійної програми «Психологія»

Анастасія ПАГУ

Керівник: д. психол. н., професор Ігор ПОПОВИЧ

Рецензент: к. психол. н., доцентка Вікторія

КАЗІБЕКОВА

Херсон – 2020

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. Теоретичні аспекти вивчення проблеми готовності до шлюбу	7
1.1. Традиційні уявлення про шлюб та сім'ю	7
1.2. Рольові очікування щодо шлюбу	10
1.3. Особливості підготовки молодого покоління до сімейного життя	13
1.4. Психологічна готовність юнаків та дівчат до шлюбних взаємин	17
РОЗДІЛ 2. Емпіричне дослідження готовності юнаків та дівчат до шлюбного життя	27
2.1. Організація та методи проведення дослідження	27
2.2. Порівняльний аналіз психологічної готовності до шлюбу дівчат та юнаків	28
2.3. Порівняльний аналіз психологічної готовності до шлюбу дівчат та юнаків	37
ВИСНОВКИ	40
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	44
ДОДАТКИ	50

ВСТУП

Актуальність теми. Проблема психологічної готовності досліджується вченими з другої половини ХХ століття. Розглядаючи психологічну готовність, можна відзначити, що мова йде не про готовність взагалі, а про готовність до чогось конкретного. У численних дослідженнях це поняття вживається як в широкому діапазоні значень, так і в контексті досить різноманітного спектра конкретних психологічних явищ. У психологічній науці можна виділити два основних напрямки до розгляду психологічної готовності. Вихідним при визначенні першого, є поняття готовності людини до діяльності (Ананьєв Б. Г., Рубінштейн С. Л. та ін.). Широко відомі дослідження, присвячені проблемі готовності людини до трудової (Левітін Н. Д., Платонов К. К., Кандибович Л. А. та ін.), спортивної (Генов Ф. та ін.), військової (Дьяченко М. І., Масюченко К. К. та ін.), педагогічної (Манасян Р. Х., Горелова Т. І., та ін.), управлінської (Лівенцева О. В., Льїн С. С., та ін.) й іншим видам діяльності.

Другий підхід пов'язаний з вивченням психологічної готовності у віковому та особистісному аспектах розвитку людини. В рамках цього підходу готовність розглядається як особистісне новоутворення, що з'являється в стабільні періоди, обумовлені заданою ситуацією розвитку. В рамках цього підходу досліджувалися: готовність до школи (Венгер Л. А., Мухіна В. С., Гуткіна Н. І., Ельконін Д. Б., Давидова В. В., Цукерман Г. А., Рогов Є. І. та ін.), готовність до самовизначення (Фельдштейн Д. І., Снігерєва Т. В., Дубровіна І. В., Гінзбург М. Р. та ін.).

Безсумнівно, актуальним є дослідження психологічної готовності до шлюбу. Зміни, що відбуваються в сучасному світі, призвели до того, що спостерігається зміна ставлення до ролі сім'ї та шлюбу в житті людини. Все більше молоді люди вважають за краще вирішувати

спочатку свої професійні проблеми, відкладаючи сімейне життя на потім. Як альтернатива традиційному шлюбу з'явилися нові форми відносин і види шлюбів (гостьовий шлюб, «цивільний» шлюб, шлюб на час і т.д.). Це також пов'язано з трансформаціями самої сім'ї як соціального інституту. Змінюється ієрархія функцій, які виконує сім'я і кожен її член. Сучасні дослідження (Дружинін В. Н., Шнейдер Л. Б., Карабанова О. А., Андрєєва Т. В., Дубровіна І. В. та ін.) Показують, що в даний час господарсько-побутова, економічна, сексуально-еротична і дітородна функції не є основними, на перший план виходять психологічна і виховна функції сім'ї. Вони є основою гармонійних сімейних взаємин.

Психологічна готовність розглядається як один з видів загальної готовності (фізіологічної, соціальної, моральної, педагогічної, етичної та ін.) до шлюбу і сімейного життя (Сисенко В. А., Сізанов А. Н., Гребенников І. В. та ін.). До недавнього часу вважалося, що людина, яка досягла певного віку, автоматично ставала готовою для вступу в шлюб і створення сім'ї, тому всі дослідження були виконані на людях юнацького віку, а в сучасному суспільстві середній шлюбний вік продовжує збільшуватися, зростає і число пізніх і повторних шлюбів. Тому актуальним є дослідження психологічної готовності до шлюбу на різних етапах періоду дорослості.

У психологічній літературі не визначено поняття психологічної готовності до шлюбу як окремого феномена і не вивчені особливості даного виду готовності на різних етапах періоду дорослості. Відповідно існуючі визначення психологічної готовності до шлюбу і виділені компоненти не розкривають сутність поняття в емпіричному плані.

Вибір теми дослідження зумовлений необхідністю вивчення психологічних особливостей готовності молодих людей до вступу у шлюб, їх діагностики і своєчасної психокорекції, нині вважається, що юнаки і дівчата мають недостатньо сформовану готовність для вступу до

шлюб. Враховуючи актуальність зазначеної тематики, її практичне значення для професійної діяльності практичного психолога, зумовили вибір теми.

Об'єкт дослідження – психологічна готовність до сімейних відносин.

Предмет дослідження – діагностика особливостей психологічної готовності молоді до сімейних відносин.

Метою роботи є теоретично вивчити особливості готовності молоді до сімейного життя та емпіричним шляхом визначити індивідуально-психологічні особливості готовності молоді до сімейних відносин.

Для реалізації поставленої мети необхідно було вирішити наступні **завдання:**

- проаналізувати основні теоретичні підходи до розгляду конструкту психологічної готовності;
- проаналізувати дослідження, присвячені вивченню психологічної готовності;
- розглянути особливості психологічної готовності до шлюбу в юнацькому віці;
- провести порівняльний аналіз психологічної готовності до шлюбу у юнаків і дівчат.

Гіпотеза: рівень психологічної готовності до шлюбу серед дівчат вищий, ніж серед юнаків.

Методи дослідження. Для досягнення поставленої мети та розв'язання завдань використано комплекс методів дослідження: теоретичне аналізування наукових джерел; Методика «Рольові очікування і домагання у шлюбі» (РОП) А. М. Волкової; Тест-карта оцінки готовності до сімейного життя (Автор Юнда І. Ф.); Дослідження

ціннісних орієнтацій (М. Рокича.); Методика дослідження сімейних установок А. Н. Сізанова.

Такий підхід до організації емпіричного дослідження забезпечував його логічну послідовність та систематичність проведення і, що не менш важливо, достатню кількість та інформативність отриманих емпіричних результатів.

Практична цінність роботи полягає у визначенні особливостей психологічної готовності до шлюбу у юнаків і дівчат, які можуть бути корисні фахівцям освітніх і соціальних організацій, психологам, які реалізують молодіжні програми та всім зацікавленим особам.

Апробація результатів дослідження. Результати дослідження обговорювались на засіданні кафедри загальної та соціальної психології Херсонського державного університету (протокол № 4 від 02.11.2020 р.). Матеріали кваліфікаційної роботи оприлюднені в науковій публікації «Психологічна готовність до сімейного життя» у збірнику ХДУ «Магістерські студії» (Впуск XX, 2020).

Структура роботи. Робота складається зі вступу, двох розділів, висновків, списку використаних джерел, що містить 41 найменування.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ВИВЧЕННЯ ПРОБЛЕМИ ГОТОВНОСТІ ДО ШЛЮБУ

1.1. Традиційні уявлення про шлюб та сім'ю

Шлюб і сім'я є громадськими формами регулювання відносин між людьми, що утворюються в родинних зв'язках. Поняття «шлюб» походить від давньоруського «брачити» і його значення «відбирати», тобто вибрати краще. Шлюбом вважається союз між жінкою та чоловіком, який було узаконено у спеціальному органі державного типу, де реєструють такі акти. Саме шлюб становить основу формування сім'ї [34].

У психології сім'я розглядається як мала соціальна група, головною функцією якої є впорядкування особистого побуту, джерело якої в сімейному союзі і батьківських зв'язках, а саме взаємовідносинах між подружжям, дітьми та їх батьками, братами і сестрами, і родичами загалом, тобто тими, хто проживає на одній території та ведуть спільне господарство, в основі якого лежить єдиний сімейний бюджет [8, 34].

Протягом тривалого часу для багатьох мислителів родина бачилася як первісний і незмінний за своєю суттю моногамний осередок суспільства, а суспільство, свою чергу, як сім'я, що розрослась і, таким чином, соціальні відносини витікають з сімейних. Попри те, що більшість цілком усвідомлює, що структура і форма сім'ї міняється в залежності від соціального устрою, але і з цим всім, для цих змін характерна лише зовнішня ознака. Великі науковці у різні часи вивчали сім'ю, у першу чергу, як соціальне утворення, що має деякі взаємовідносини з оточуючим суспільством і державою [8].

Для сучасного суспільства характерними є швидка зміна навколишньої ситуації, в якій люди не завжди можуть орієнтуватися. У

ході таких змін знищуються найважливіші соціальні цінності, що були головною допомогою для тогочасних людей у виживанні [31].

Поряд з цим родина є активним соціальним інститутом, який залежить від всіх соціальних змін, які спостерігаються в сучасній спільноті. На уявлення про сім'ю та шлюб безпосередньо впливають економічні, політичні, культурні тенденції та громадська думка [36].

Традиційна спільнота зазвичай передбачає консангвінальний тип сім'ї та частіше за все патріархальний. Щодо основних функцій сім'ї в традиційному суспільстві, то найголовнішою є відтворення населення, а також економічна, господарсько-побутова і соціально-статусна. В традиційному суспільстві інститут сім'ї є одним з основних каналів соціальної мобільності. Для минулих часів характерним було, що аристократ, який все втратив міг одружитися з заможною міщанкою та, таким чином, покращити свій фінансовий стан, а сім'я ж нареченої могла отримати «квиток» до кола вищого суспільства. Навіть правителі країн вдавалися до вкладання шлюбу задля розв'язання політичних проблем, підбираючи вигідну партію серед членів королівських сімей. Майже всі шлюби в традиційному суспільстві вкладалися за розрахунком і такі шлюби, за статистикою, є більш міцними, ніж шлюби за коханням. З цього витікає, що розлучення для того часу є неприпустимим і суспільство засуджує тих, хто наважився на такий крок, саме тому інститут шлюбу в традиційному суспільстві вважається стійким утворенням. У різних країнах, залежно від її економічної ситуації, у регіонах може переважати або моногамний, або полігамний тип шлюбу. Та, навіть, для сучасного світу характерними є деякі традиції старих часів. Зараз наявність кількох дружин є доволі частим явищем і до такого ставляться нормально, а щодо поліандрії, то тільки в Тибеті та в деяких районах Індії можна спостерігати, коли одна жінка одружується з кількома чоловіками [2, 12].

Як у давнину, так і в нинішні часи ставлення до заміжніх жінок і одружених чоловіків значно відрізняється, ніж до тих, хто залишається холостим, до них проявляють більшу довіру та повагу. Таке ж відношення у всі часи спостерігається і до розлучень, а у давнину вони взагалі були заборонені. Також цікаво, що у більшості традиційних суспільствах завжди надавали підтримку жінкам, що втратили свого чоловіка, як правило, така підтримка надходила від брата померлого і той повинен був взяти в дружини цю вдову. Але найбільшого горя зазнавали ті жінки, які після смерті чоловіка, залишалися без будь-якої підтримки, вони ставали більш безправними, ніж, навіть, до заміжжя [4].

У сучасному світі зросла різноманітність форм і типів відносин у сімейній сфері. Тепер перед нами все більше прикладів нетрадиційних шлюбів: цивільні, гостьові, повторні, разом з цим велика кількість неповних сімей, коли діти зростають лише з одним із батьків або з двома, але один з них є нерідним дитині. В якості основних тенденцій трансформації шлюбно-сімейної сфери можна назвати зміни стосовно розлучень, у сучасності вони стають все більш допустимі та нормальним явищем, міняються уявлення про обов'язки та ролі, які повинні виконувати чоловік та жінка в сім'ї. Спостерігається орієнтованість молодих людей на недовговічність подружнього союзу, наявність завищених вимог до майбутнього шлюбного партнера [3, 4].

Отже, для людини властиве прагнення до впорядкування її життєвого устрою, діяльності, налагодження міжособистісних відносин, для того, щоб з навколишнього безладу утворити стабільність та порядок. Це саме стосується і шлюбно-сімейних відносин, вони налагоджуються за допомогою релігійних та моральних норм, громадських думок. Але з плином часу вплив релігійних думок став зменшуватись, а якісь нові «модні» тенденції сучасності займають головне місце в налагодженні сімейної системи. Поряд із змінами глобальними, відбувалися і зміни у сімейній культурі, взаємовідносинах

між подружжям, баченні ролі жінки у суспільстві, дитячо–батьківських відносинах. Зараз ми можемо бачити, що ієрархія у родині з часом набула горизонтального положення, сучасні чоловік і дружина мають рівні права, тепер жінка може не підкорятися чоловіку у повній мірі, а й займати роль «головного» у сім'ї, так само, як і чоловік, вона може заробляти гроші для сімейного бюджету, змінилося і ставлення до дітей, тепер молодше покоління розглядається не просто, як майбутні нащадки сімейного спадку, а як окрема особистість зі своїми бажаннями та думками [6, 22].

1.2. Рольові очікування щодо шлюбу

Побутом багатьох сімей правлять зараз психологічна неграмотність подружжя, а саме неправильні уявлення про жіночу та чоловічу психологію, базових правил емоційної взаємодії між чоловіком та дружиною, між батьками та дітьми в сім'ї, також відсутність базових знань, так як часто тема людської сексуальності засуджується ще з дитинства та є, так би мовити, забороненою, саме тому молоді люди погано обізнані в основах сексуальності, у тому, які сексуальні відхилення існують та як з ними боротися, педагогічна неграмотність, незнання основних правил виховання та дитячої психології [42].

Міжособистісні відносини в шлюбі формують поступово загальні для обох в подружжі соціально–психологічні установки, погляди, смаки й уподобання. Першочерговим та складним завданням вступу до шлюбу є налагодження системи спільних потреб, які можуть відноситись, як до бажань обох партнерів, так і кожного окремо, тобто, бути повністю індивідуальними. Такі, наприклад, потреби в отриманні освіти, професійної діяльності, у проведенні дозвілля і т. п. [44].

Шлюбне життя передбачає певні вимоги до поведінки й вчинків партнерів, що обмежує індивідуальну свободу. Головне завдання під час спільного сімейного життя є поділ обов'язків між чоловіком та

дружиною, при налагодженні спільного життя потрібно враховувати можливості та бажання партнерів, інакше це може привести до сварок, докорів та образ [1, 29].

Подружня пара може виявити, що шлюб приніс не те, чого від нього очікували. Розбіжність між шлюбними очікуваннями й дійсністю може бути різного ступеня гостроти. Для деяких молодят така ситуація виявляється надто болісною та проблематичною, для інших — не такою важкою та не так емоційно забарвленою, вони володіють достатнім рівнем витримки, терпіння та самовладання. Все залежить від соціальної та психологічної зрілості подружжя [5].

Для сімейного добробуту багато що залежить від того, з якими ідеальними уявленнями молоді люди вступають в шлюб, як вони собі уявляють подружнє щастя. Найчастіше молоді люди виявляються не готові до того, що взаємини можуть виявитись не такими, якими вони є насправді, розбіжність між ідеальним та реальним стає для них тягарем і штовхає до розлучення. Це найпоширеніше джерело незадоволеності подружнім життям [11, 27].

Попри всілякі труднощі, які зустрічаються в сімейному житті, все ж таки для кожної людини в цьому житті такі цінності, як шлюб та сім'я є дуже важливими. Спільне існування в сімейному колі завбачує, що кожен член родини завжди замислюється над власними вчинками та адекватно їх оцінює, не тільки зі свого боку, а й з точки зору інших. Шлюбні партнери після довготривалого проживання разом починають заздалегідь розуміти, які реакції на різні ситуації, вчинки та дії можуть бути в інших членів родини. Таким чином, з часом, коли люди проживають пліч опліч один з одним, члени сім'ї починають міняти свою поведінку та стають більш гнучкими, адаптуючись до інших, їх бажань та намірів [17, 28].

Адекватність рольової поведінки подружжя залежить від відповідності рольових очікувань, тобто, коли чоловік так само активно

виконує сімейні обов'язки та правильно відіграються ролі, які кожен з подружжя обговорює та бере на себе. Така поведінка характеризує особистість, яка готова сумлінно виконувати умови, які чоловік та дружина розподілили між собою [17].

Для молодої пари, в процесі спільного життя, все більшої важливості набувають нові ролі та обов'язки, інколи батьківські, вони намагаються підтримувати теплі взаємини, турбуватися один про одного, мати привабливий зовнішній вигляд, як власний, так і шлюбного партнера, прагнуть реалізувати професійні інтереси, що найбільш характерно для молодої жінки, тоді для подружжя стає нормальним вирішування якихось сімейних та побутових проблем із заохоченням [26].

На початку спільного сімейного життя у молодих людей відносини сексуального характеру набувають меншого значення. Таке явище пов'язане з тим, що молодята не надають інтимним відносинам такої значущості, адже ієрархія сімейних цінностей виникає в них протягом спільного життя і, завдяки цьому, досягається психосексуальна сумісність між молодими партнерами [18].

Важливим етапом в житті молодят є налагодження системи сімейних цінностей для найбільш комфортного сімейного співіснування. Типовим для молодого подружжя є все ж таки неузгодженість в представленнях чоловіка і дружини щодо їх домагань та реальністю. Наприклад, часто буває, що для молодої дружини стає важливою орієнтація на виконання своїх професійних обов'язків і тоді вона бажає, щоб чоловік активно виконував більшість сімейних обов'язків, незважаючи на те, що її чоловік прихильник традиційного виховання і вважає виконання ним «жіночих» функцій в сім'ї недопустимим [23, 49].

Найбільшого впливу на молодих людей та їх сімейно-рольові уявлення надає їх виховання, отримані з дитинства зразки батьківської сім'ї, коли вони відчують вплив з боку найближчого вагомого

оточення, роду занять, режиму роботи, особистих схильностей людини, зовнішніми факторами [21].

Головним для рольової сумісності сімейної пари є прийняття один одного та узгодження їх рольових установок щодо обов'язків чоловіка та дружини. Рольові установки особистості визначаються тим, до яких видів сімейної діяльності людина вдається і, за що вона буде відповідальною в сімейному житті. Неправильні рольові очікування молодої дружини виражається в тому, наскільки вона вдоволена участю чоловіка у веденні домашнього господарства, виховання дітей, ініціативності при організації сімейного дозвілля [20].

В такому випадку можемо говорити, що у молодих людей виникає невідповідність між їх ідеальними представленнями про сімейні цінності, прийнятими ролями, установками та їх втіленням в реальності. Таким чином, молоді люди усвідомлюють те, наскільки важливими є спільні інтереси, потреби, уявлення та способи проведення вільного часу. Але часто серйозних проблем подружжя зазнає через те, що вибирають індивідуальний стиль взаємодії в міжособистісному спілкуванні, це призводить до конфліктних ситуацій, коли в сімейній парі відсутні компроміс та злагода [37].

1.3. Особливості підготовки молодого покоління до сімейного життя

Юність є періодом життя, коли практично завершено дозрівання особистості, чітко складається світогляд, відбувається моделювання ціннісних орієнтацій. В даному віці остаточно складаються компоненти соціальних установок: емоційний, поведінковий, когнітивний. Так само в цьому віці відзначаються великі розбіжності, внутрішня неузгодженість і нестабільність соціальних установок особистості. В юності посилюється розрив між молодими людьми в сфері ціннісних орієнтацій і домагань на визнання, здатності до рефлексії і в сфері інших

особливостей, що характеризують особу. Пізнавальні внутрішні мотиви відходять на другий план, а на перший — висуваються вузкоособисті зовнішні, мотиви досягнення. Якісно за структурою змінюється навчальна мотивація, яка стає для молодого людини, перш за все, засобом реалізації життєвих планів майбутнього. Незважаючи на те, що провідним видом діяльності в юнацькому віці є професійне самовизначення, спілкуванню, як ведучому виду діяльності індивіда в підлітковий період розвитку, як і раніше відводиться важливе місце в становленні особистості молодого людини [43, 50].

Молодість — час опановування комплексом соціальних функцій, характерних для дорослої людини, час формування дорослої ідентичності. В юності надто розвинута здатність до співчуття іншим особам, здатність переживати емоційно чужі стани, як свої. Саме тому юність може бути настільки сензитивною, настільки тонкою у своїх проявах до інших людей, в своєму переживанні вражень від споглядання природи та ідентифікації з нею. Ідентифікація розширює сферу відчуттів людини, роблячи її емоційно багатшою і одночасно ранимою. Для цього вікового періоду ключовими соціальними завданнями є визначення та надбання професійних знань, досягнення нового соціального статусу та утворення власної сім'ї. Для молодих людей починається новий самостійний етап життя, коли вони покидають батьківський дім, шукають партнера, з яким у майбутньому створюватимуть свою власну сімейну систему [9].

Підготовка до сімейного життя в старших класах є останнім за часом етапом формування юнаків і дівчат як чоловіків, і жінок, що безпосередньо передуює їх відповідній поведінці. Далеко позаду залишилося пряме засвоєння батьківського досвіду в спілкуванні з дорослими членами сім'ї та неминучих для дошкільного віку рольових іграх, яке неминуче впливає на їх доросле життя; непомітно пройшов період формування цього досвіду у внутрішньо- і позашкільному

спілкуванні, і ось уже на порядок денний постала проблема передачі юності всього необхідного для здобуття щастя в їхньому сімейному житті [30, 50].

Психологічна готовність до шлюбу як особистісне новоутворення пов'язано з такими психологічними новоутвореннями юнацького віку, як готовність до самовизначення: життєвому і професійному [27].

Життєве самовизначення нами розуміється як особливий вид внутрішньої діяльності, який спрямований на усвідомлення, відповідальний вибір спеціалізованої системи життєвих, інструментальних цінностей при врахуванні психологічних (внутрішніх) і матеріальних, соціальних (зовнішніх) умов. Процес підготовки до шлюбно–сімейних стосунків полягає в технології реального усвідомлення системи цінностей, орієнтуючись на які молоді люди могли б створювати свою сім'ю [24, 48].

Поняття «цінність» в сучасному суспільстві розглядається з точки зору досягнення мети, як самоціль. Ціннісні орієнтації встановлюють критерії бажаності або небажаності тих чи інших цілей. Ціннісні орієнтації виступають мотиваційним регулятором поведінки людей. Згодом, в умовах науково–технічного прогресу і соціально–економічного зростання, відбувається еволюція цінностей: в соціальній системі приживаються ті цінності, які найбільш придатні для життя в конкретних соціально–економічних і культурних умовах [17].

Існують певні гендерні відмінності в безпосередньому змісті психологічної готовності укласти шлюб, полягають які в розбіжностях певних системних компонентів сучасної особистісної освіти. Гендерна (статева) роль — це система соціальних приписів, очікувань, стереотипів, яким людина слідує, щоб її визнавали представником жіночої або чоловічої статі. Багато в чому гендерна роль обумовлюється наявністю певних статоворольових стереотипів, що протиставляють жіночність і мужність. Насправді вони один одному не протистоять, а є

окремими рисами, в різного ступеня характерними для кожного індивіда [13].

І. В. Дубровіна вважає, що в ході підготовки молодих людей до сімейного життя, крім формування оптимального морального світу особистості, дуже важливо оформлення особливої системи уявлень щодо себе як людини певної статі, у якої є специфічні потреби, ціннісні орієнтації, мотиви, ставлення до представників протилежної статі, відповідні даним образам форми поведінки. Гендерна (або статева) ідентичність — центральний елемент особистості, утворюється який знаннями, емоційною оцінкою власної належності до певної соціальної групи жінок або чоловіків [10]. Одночасно говорити можна, що, знаючи специфіку конкретного змісту статевої поведінки, молоді люди не повністю ще розкриваються в даних ролях, і не визнають себе в якості окремої значної частини власної ідентичності. В даний момент більш прийнятним для них стає опосередковане сприйняття себе як якогось представника своєї статі. Повне розуміння, прийняття власної гендерної ролі демонструється лише частиною молоді [19].

Ще одним ключовим моментом готовності людини до вступу у шлюб і сімейного життя є прийняття значущості своїх дій перед суспільством, визначення обов'язків один перед одним, усвідомлення відповідальності за свою сім'ю, дітей та родину, розуміння та прийняття можливих в сімейному житті клопотів та складнощів, а також обмеження особистої свободи. Та для молодих юнаків та дівчат розуміння цього не завжди властиве і тому перехід від передшлюбних неформальних відносин, коли взаємодія між ними заснована виключно на емоціях та любові, до нового формального типу відносин, коли визначаються нові обов'язки, підвищується рівень відповідальності, зумовлює для них значні, частіше за все психологічні, труднощі, наприклад, болісним усвідомленням новизни, потреби у зміні своєї поведінки та прийняття іншої людини [33, 38].

Отже, підготовка до шлюбу передбачає вирішення цілого ряду важливих завдань, саме тому, вона повинна бути комплексною. У першу чергу, потрібно підвищити рівень усвідомленості відповідальності молодого покоління перед шлюбним та сімейним життям, потрібно виховувати в них правильні цінності щодо шлюбу, сім'ї та дітей, навчити орієнтуватися у сімейних ролях. Водночас необхідно підвищувати рівень психологічної готовності молоді до шлюбу через надання їм нових знань. Підготовка до шлюбу серед молоді повинна містити навчання дитячої психології, педагогіки, інтимно–сексуальне виховання, знання загальних проблем психологічних взаємовідносин між подружжям та ін. [40].

1.4. Психологічна готовність молоді до сімейних взаємин

Готовність до сімейного життя — набута якість особистості молодої людини, яка є показником того, наскільки вона соціально розвинута та психічно здорова. Відсутність даної якості свідчить про нестабільність людини як особистісно, так і в якості члена суспільства [3].

Психологічна готовність — це визначення наявності необхідних властивостей та станів особистості. Якщо готовність — це установка на певну поведінку, то, отже, готовність до створення сім'ї для особистості — це наявність певних сформованих уявлень про сім'ю, її систему, функції та шлюбні взаємовідносини, так би мовити це передчасні знання про те чого особистість, чекає від цього шлюбу і готовність до відповідної поведінки [14].

Психологічна готовність до шлюбу — це особистісне утворення, основними системними компонентами якого є ціннісні орієнтації, шлюбна мотивація, уявлення про подружнє ієрархії, подружні установки та очікування, уявлення про подружні відносини [25].

А. Н. Сізанов вважає, що поняття «готовність до сімейного життя» повинно поділятися на чотири основні блоки: соціально–моральну (вік, освіта, професія, рівень моральної свідомості), мотиваційну (любов як основний мотив створення сім'ї, готовність до народження й виховання дітей), психологічну (розвинені навички спілкування з людьми) і педагогічну готовність (знання закономірностей розвитку дітей і особливостей їх виховання, навички догляду за немовлям) [35].

І.В. Гребенников виділяє такі складові готовності молоді до шлюбу як фізичну, соціальну й етико–психологічну. Під фізичною зрілістю розуміється статева зрілість. Соціальна зрілість підтверджується вступом молодих людей в пору дорослості. Етико–психологічна готовність охоплює безліч факторів, що взаємодіють між собою [41].

Є. І. Зрітнева, вивчаючи готовність до сімейного життя, розглядає її як соціально–психологічну освіту. До структурних компонентів готовності відносять: мотиваційно–ціннісний, інтелектуально–пізнавальний, дієво–практичний, емоційно–вольовий. Загалом готовність до шлюбу передбачає сформованість всіх її складових від прийняття цінностей сім'ї як соціального інституту, спеціальних знань й умінь в області сімейних відносин (міжособистісне спілкування) до раціонального ведення домашнього господарства і психологічної установки на позитивні емоції, виражають задоволеність від сімейних справ і обов'язків [46].

С. В. Несина розглядаючи психологічну готовність до сімейного життя як комплексне явище, згадує когнітивний компонент, який визначається типом сім'ї, що виражається в судженнях родичів про свою сім'ю [48].

Готовність до вступу у шлюб і сімейного життя згідно з дослідженнями С. В. Жолудева містить фізичну, емоційно–вольову, соціально–моральну, етико–психологічну та педагогічну зрілість. Варто

відзначити, що автор розмежовує поняття психологічної готовності до сімейного життя та психологічної готовності до шлюбу. Перше поняття має на увазі не тільки подружні, але і батьківські й відносини з членами розширеної сім'ї [4].

Аналіз різних підходів вивчення складових готовності до сімейного життя і шлюбу показав, що це складне утворення, яке має багатокомпонентну структуру і зміст, що характеризується системою соціально–психологічних установок особистості на створення сім'ї та побудову стійких, позитивних взаємовідносин [39].

Сімейні відносини характеризуються емоційною насиченістю та направленням на позитивний характер міжособистісних відносин, стійкістю, тривалістю і стабільністю взаємодії з близькими, спільною діяльністю і співпрацею з дорослим як зразком компетентності, соціальної підтримки й ініціюванням до самостійної діяльності, що робить сім'ю унікальною структурою, яка забезпечує найбільш сприятливі умови для особистісного та інтелектуального розвитку дитини [15, 45].

До важливих характеристик сім'ї відносяться сімейні цінності. Ми можемо говорити, що сімейні цінності, в першу чергу, є загальнолюдськими, але при цьому належать і до соціокультурних переваг людей в шлюбі [36].

Протягом всього життєвого шляху діти набувають досвіду від старших поколінь, вони дізнаються про норми спілкування з людиною іншої статі, про сімейне життя, основи виховання дітей та правила поведінки у соціумі. Завдяки цьому в них розвиваються почуття прихильності, розуміння своїх симпатій, уявлення про любов та подружнє життя, сімейні відносини. В першу чергу, всі ці знання повинні передавати саме батьки, але при сучасному стилі життя, такий природний механізм стає недостатнім. Тому все більшого значення

надається підготовці, яка отримується за межами сімейного кола, а саме від вчителів, вихователів в школі [19].

Сімейні цінності — це ідеали, уявлення про сім'ю, її особливості, які схвалюються і культивуються в колі сім'ї, а також є важливим фактором регуляції взаємин між її членами. Саме сім'я може бути джерелом формування цінностей, що сприяють адаптації та соціалізації молоді [24].

Завдяки гармонійному поєднанню психологічних особливостей поколінь в сім'ї можливе формування особистості дітей, сімейної норм і цінностей. Діти впродовж всього періоду зростання спостерігають за поведінкою дорослих, навчаються в них нормам та цінностям, які є важливим чинником для створення власної сімейної системи з адекватними умовами міжособистісної взаємодії та подружніх стосунків [36].

Подружні стосунки — це глибоко особисті відносини між чоловіком і дружиною, які являють собою основу функціонування і розвитку сім'ї. Тому, на перших етапах суспільного життя, молоді люди мають налагодити та узгодити взаємовідносини, прийняти уявлення іншого щодо сімейного життя [47].

Об'єктивні характеристики функціонування сім'ї: емоційні зв'язки в сім'ї; любов як основа побудови подружніх відносин; мотивація вступу в шлюб; верховенство і рольова структура сім'ї; комунікація в сім'ї; здатність сім'ї до вирішення проблемних ситуацій [16].

Шлюбні стосунки є основою сімейного життя. Ці відносини зазвичай виступають підґрунтям усім іншим внутрішньородинним відносинам. Сім'я виступає головною системою, до складу якої входить така підсистема як подружнтя і саме вона є основним її елементом, який відповідає за її правильний розвиток та виконання основних сімейних функцій. У сучасному шлюбному союзі зростає значення особистого,

інтимного спілкування, заснованого на любові, повазі, увазі, турботі, відчутті цінності своєї особистості [36].

У сьогоденні шлюб розглядається як психологічне ставлення, міжособистісні відносини між подружжям. Визначення понять шлюбу і сім'ї ускладняється тим, що у науковій літературі зустрічається велика кількість визначень цих понять, одне з яких говорить, що шлюб є суспільним механізмом, призначеним для регулювання і управління тими численними людськими відносинами, які випливають з фізичного факту різностатевих. У більшості випадків шлюби укладаються в студентському віці, адже студентство – центральний період становлення людини, особистості в цілому, прояви найрізноманітніших інтересів. Цей етап розвитку співвідноситься з формуванням відносної економічної самостійності, відходом від рідного дому і готовністю утворити власну сім'ю. У психології готовність при вступі в шлюб розглядається як ключова передумова гармонії відносин подружжя і життя сім'ї в цілому [31].

Важливо зазначити, що підготовка молоді до шлюбного життя включає такі основні компоненти, як, соціальний, морально–етичний, правовий, психологічний, педагогічний та господарсько–економічний. Перший компонент відображає політику держави та відношення суспільства до шлюбно–сімейних відносин і правильні сімейні цінності, соціальні ролі чоловіка та дружини, батьківські обов'язки, а також призначення сім'ї та сімейну систему. Морально–етичний аспект передбачає навчання таким необхідним моральним якостям особистості, як дружнє відношення до людини іншої статі, повага як до старшого покоління, так і до молодшого, основи виховання дітей, розуміння відповідальності за іншого, дружину або чоловіка, дітей, культуру інтимної поведінки [25].

До третього, правового компоненту належить навчання молодого покоління основам законодавства про шлюб та сім'ю, вивчення

головних положень сімейного права та обов'язків подружжя щодо один одного та їх дітей, а також до суспільства [9, 25].

Психологічний компонент орієнтований на формування в особистості поняття про її розвиток, про психологічні особливості міжособистісних відносин, про основи шлюбно–сімейних відносин, розвиток розуміння психології інших людей, надбання почутті, що важливі для сімейного життя, а також опановування навичками міжособистісного спілкування. До фізіолого–гігієнічного компонента належать вивчення фізіологічних особливостей жіночого та чоловічого організму, а також вивчення особистістю особливостей статевого життя та занурення у теми особистої гігієни [16].

Педагогічний компонент спрямований на освіту молодого покоління у сфері педагогічного виховання, на формування знань про роль сім'ї, про специфіку виховних функцій батька і матері, про підвищення педагогічного потенціалу та культури батьків [9, 16].

Останнім аспектом є господарсько–економічний, який має на увазі забезпечення обізнаності молодого покоління знаннями про ведення сімейного бюджету, культуру побуту, навченості вести домашнє господарство [20].

Отже, процес виховання сім'янина має багатофакторний характер та цей процес є сукупністю виховних, цілеспрямованих та стихійних взаємодій. І лише при наявності усіх компонентів, які були перераховані раніше, можна говорити про нормальну підготовку юнаків та дівчат до сімейного життя [4].

Певні аспекти підготовки молодих людей до шлюбного життя освітлюється у теорії А. Адлера. Він наголошує на соціальному характері людини, для якої її свідомі інтереси є необхідною частиною життєдіяльності у суспільстві. Таким чином, Адлер говорить про те, що для вступу у шлюб і сімейне життя, людина повинна навчитися почуттю спільності та опанувати різноманітними способами соціальної адаптації.

Великого значення вчений приділяє сексуальному вихованню, тобто, для молодих людей важливо навчитися нормального задоволення своїх сексуальних потреб в шлюбних відносинах та розумінню сексуальності свого партнера [23].

У перші роки життя у дитини формуються прототипи, які направлені на розвиток здібностей або, навпаки, не здатності до любові, її схильностей в шлюбі та сімейному житті. Досліджуючи самі ці якості прототипу, можливо прогнозувати ті складнощі, які будуть виникати в дорослому житті людини. Як для шлюбно–сімейних відносин, так і для будь–яких інших властиві одні й ті ж труднощі, проблеми які виникають в під час сімейного життя, не відрізняються від загальних соціальних проблем. Найпоширенішою помилкою у молодих людей є бачення шлюбу як ідеальної картини, коли взаємовідносини відбуваються без жодних проблем та всі бажання людини виконуватись без зайвих питань, відсутні будь–які непорозуміння. Але в реальності для того, щоб у будь–якій сфері життя між подружжям була узгодженість, завдання необхідно поділяти та виконувати, при чому звертаючи увагу на інтереси іншої людини [14]. Вступаючи до шлюбу молоді люди повинні освоювати не тільки звичайні форми соціальної адаптації, а й виховувати в собі почуття ототожнення себе з іншою людиною і вміння співпереживати їй. Деякі люди не враховують погляди іншого, не хочуть пізнавати його переконання і почуття і це є однією з основних причин невдалих шлюбних відносин. Не всі люди з дитинства володіють навичками емпатії, вони не здатні співпереживати іншому та враховувати його особисті потреби, до того ж не всім вдається опанувати таких навичок і впродовж сімейного життя. Наприклад, Альфред Адлер вважає, що до шлюбного життя потрібно готуватися заздалегідь, не звертаючи увагу на те що ідеал шлюбної моделі формується в дитини ще з перших років життя, коли в неї ще немає критичного мислення і вона не може усвідомлювати свій вибір. Адлер

погоджується зі З. Фрейдом та вважає, що виховання і формування різних форм прихильності до іншого пов'язано саме з сексуальним вихованням, тобто, із сексуальною поведінкою, як в цілому, так і зокрема [41].

Для С.І. Ожегова одним із компонентів формування готовності до шлюбу у молодих людей є відчуття обов'язку та відповідальності за свою діяльність. Він розуміє почуття відповідальності як вміння нести покарання за свої неправильні вчинки. А щодо загальноприйнятого визначення, то зазвичай відповідальність визначається, як особливе соціальне, моральне, правове відношення людини до суспільства, це можливість здійснювати людиною якийсь моральний вибір, всупереч тому, що в результаті її можуть як хвалити, так і осудити, її можуть винагородити чи покарати. Вважається, що, якщо людина відповідає за щось, то вона набуває відповідальності й перед кимось [16]. Відповідальність як риса характеру повинна бути стійкою і стабільною, проявлятися в найрізноманітніших ситуаціях, незалежно від її умов. Але інколи стається так, що людина проявляє виборчу відповідальність, тобто вона не завжди здатна оцінити свій вибір, вважаючи, що він був помилковим і за це вона має отримати покарання, і тому не погоджується з тим, що її вчинки призвели до такого результату. Деякі вчені вважають, що почуття відповідальності у людини пов'язане з тим, що вона починає усвідомлювати потребу іншого у її допомозі. При цьому допомога надається без очікування будь-якої винагороди та схвалення, але іноді може бути присутнім принцип «платити за добро добром» [25].

Відповідальність визначається як риса характеру особистості та її властивість, а також є категорією етики й права, що передбачає наявність таких ознак особистості, як чесність, справедливість, надійність, готовність людини допомагати та відповідати за свої вчинки, Саме такі риси дуже важливі для сімейного життя такі люди зазвичай

дотримуються сімейних норм і стандартів вони готові виконувати свої обов'язки безперешкодно [8].

Психологічна готовність до створення сім'ї передбачає розвинення навичок спілкування з іншими людьми, узгодженість поглядів на суспільство і сімейне життя, вміння створити здорову морально–психічну атмосферу в родині, а також надійність та стійкість характеру і, найголовніше, почуттів. Необхідно зазначити, що для молодих людей характерна гнучкість психіки, вони на досить високому рівні здатні адаптуватися до нового типу відносин за короткий проміжок часу. Та при цьому визначається, що ідеальна різниця у віці тих, хто вступає до шлюбу, складає не більше трьох–п'яти років через переважну кількість вікових відповідностей [4].

Для продуктивного спілкування людина повинна вміти відчувати та усвідомлювати стан інших людей і це вміння є надзвичайно важливим для шлюбного життя. Для розвитку довірливих відносин з партнером необхідно справедливо оцінювати вчинки як свої, так і іншого, бути терпимим та дбайливо ставитися до почуттів іншої людини, відкрито висловлювати своє ставлення, при цьому вміти показувати та пояснювати свої почуття [30].

Коли людина приймає іншого, то вона автоматично приймає і її уявлення про життя, сім'ю, стосунки. Вона може бути не повністю згідною з судженнями партнера, але і не докоряти його за інакше мислення. Неузгодженість у поглядах на світ і сімейне життя, розбіжність у темпераменті та акцентуаціях характеру, різна самооцінка, надмірні вимоги до себе та інших, зазвичай призводять до ускладнення шлюбних відносин та, навіть, розлучень. Від всіх цих аспектів залежить нормальний морально–психологічний клімат сім'ї, а також її майбутнє. Прийняття іншого та узгодженість є важливою умовою створення успішної сім'ї в усіх сферах суспільного життя [32].

Кожна сімейна пара може обирати різні моделі поведінки, як каже Ерік Берн, грати у різні психологічні подружні ігри. Таким чином, майже будь-яка гра може стати основою для шлюбного та сімейного життя, деякі з них розвиваються на високому рівні, а інші тривають довше. Подружні ігри слід відрізняти від сексуальних ігор, перші характерні саме для більшості повноцінних форм шлюбних стосунків. Те, у яку гру грають подружжя, яку модель поведінки вони обирають, визначає тип взаємовідносин, які в них утворюються, наскільки узгодженими та стабільними.[7].

Підготовка до сімейного життя завжди була однією з головних задач юнацького віку. Ми можемо говорити, що впевненість молодої людини у своїй готовності до шлюбу не завжди гарантує, що вона справді готова до шлюбних стосунків. Таке явище призводить до збільшення кількості розлучень через невдоволення психологічним кліматом в сім'ї, емоційною атмосферою та невідповідність очікувань, з якими молода людина вступала до шлюбу та тієї сімейної системи, яка утворилася [10].

Отже, під час вступу до дорослого життя молода людина повинна бути соціально зрілою та однією з найважливіших її характеристик є самовпевненість молоді у своїй готовності до сімейного життя [8].

РОЗДІЛ 2

ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ГОТОВНОСТІ ЮНАКІВ ТА ДІВЧАТ ДО ШЛЮБНИХ ВІДНОСИН

2.1. Організація та методи проведення дослідження

Психологічна готовність до шлюбу це важливий компонент для створення сім'ї і її збереження, а так само розвитку і підтримки суспільства.

Тому важливо вивчати психологічну готовність до шлюбу серед юнаків і дівчат.

Мета: виявити співвідношення психологічної готовності до шлюбу у юнаків і дівчат.

завдання:

1. Дослідити рівень готовності до шлюбу у дівчат і юнаків.
2. Виявити співвідношення показників психологічної готовності у дівчат і показників психологічної готовності у юнаків.

Етапи емпіричного дослідження:

1. Підібрати методи діагностики на виявлення психологічної готовності до шлюбу.
2. Вибрати базу для проведення дослідження та провести діагностику психологічної готовності до шлюбу молодих людей.
3. Опрацювати результати діагностики психологічної готовності до шлюбу дівчат і юнаків.
4. На основі отриманих даних виявити співвідношення психологічної готовності до шлюбу у юнаків і дівчат.
5. Перевірити підтвердження гіпотези дослідження і сформулювати висновки.

Гіпотеза: рівень психологічної готовності до шлюбу серед дівчат вище, ніж у юнаків.

Дослідження проводилося серед студентів Херсонського державного університету. В обстеженні прийняло 50 осіб: 25 юнаків та 25 дівчат.

Нами були підготовлені бланки стимульного матеріалу, які включали в себе, завдання методик, була озвучена інструкція щодо заповнення стимульного матеріалу. За часом виконання всіх трьох методик займало від години до півтори години.

При проведенні психодіагностичного дослідження використовувались наступні методи:

1. Методика «Рольові очікування і домагання у шлюбі» (РОП) А.М. Волкової спрямована на виявлення ієрархії сімейних цінностей подружжя, а також, за її допомогою можна зробити висновок щодо соціально–психологічної сумісності партнерів в сім'ї.

2. Тест–карта оцінки готовності до сімейного життя (Автор Юнда І.Ф.) спрямована на визначення готовності подружжя до шлюбу через реалізацію ними основних функцій сім'ї.

3. Дослідження ціннісних орієнтацій (М. Рокича.), застосовується для вивчення ціннісно–сміслової сфери особистості.

4. Методика дослідження сімейних установок А.Н. Сізанова, спрямована на вивчення основних установок майбутнього подружжя в області сімейних взаємин і виділяє соціально–моральну, мотиваційну, психологічну, педагогічну, сексуальну готовність до шлюбу.

2.2. Порівняльний аналіз психологічної готовності до шлюбу дівчат та юнаків

Для вивчення уявлень юнаків і дівчат, майбутніх сім'янинів, про значення для шлюбного життя інтимно–сексуальних відносин, особливостей та спільності партнерів, обов'язків чоловіка і дружини, батьків, особисті професійні інтереси кожного, ведення господарства та побуту, емоційно–психологічної та моральної підтримки, зовнішньої

привабливості партнера була використана методика «Рольові домагання й очікування в шлюбі» А.Н. Волкової. На рис. 1 представлені її результати в середніх значеннях.

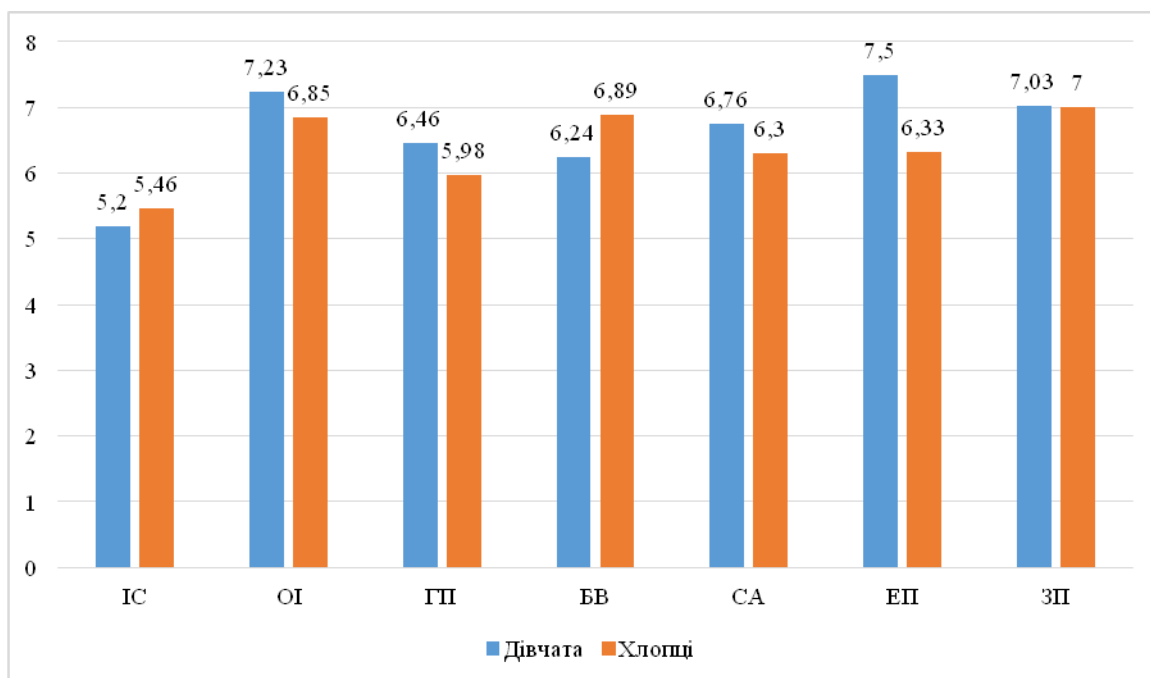

Рис.1 Результати дослідження рольових домагань та очікувань в шлюбі серед юнаків та дівчат

Дослідження даною методикою проводилось за сьома шкалами: ІС – інтимно–сексуальна, ОІ – особиста ідентифікація з партнером, ГП – господарсько–побутова, БВ – батьківсько–виховна, СА – шкала соціальної активності, ЕП – емоційно–психотерапевтична, ЗП – шкала зовнішньої привабливості.

Ми можемо говорити, що для дівчат найбільш важливими є такі сфери сімейного життя як емоційна психотерапевтична, зовнішня привабливість чоловіка, також особисте ідентифікація з ним. Менш значними для дівчат є інтимна сексуальна сфера життя, ведення побуту та господарства та виховання дітей. Таким чином, ми бачимо що для дівчат найбільшого значення набуває саме моральна та емоційна підтримка чоловіка та інших членів сім'ї, вони орієнтуються на шлюб, як утворення, в якому вони будуть забезпечені психологічним комфортом та стабільністю. Цілком можливо це пов'язано зі

традиційними стереотипами нашого суспільства коли образ чоловіка поєднується з образом захисника, який завжди відповідає за свою дружину, а жінка – берегиня домашнього побуту. Також великого значення дівчата приділяють зовнішності свого партнера, орієнтуючись на сучасні модні тенденції в зовнішності.

Великого значення юнаками приділяється таким параметрам як зовнішня привабливість своєї партнерки, також для них важлива особиста ідентичність з дружиною та, на відміну від дівчат, вони великого значення надають майбутньому батьківству. Такі вподобання можливо пов'язані з тим, що традиційною установкою юнаків завжди було продовження свого роду та концентрація свого впливу навколо життя сім'ї. Як і дівчата, хлопці надають досить низького значення інтимно–сексуальним відносинам, пов'язано таке явище з тим, що в сучасному світі інтимні відносини утворюються між майбутнім подружжям ще до укладання шлюбу і ця сфера сімейних відносин у сучасності втрачає своє значення і не є чимось новим. Щодо шкал, які залишилися, то вони знаходяться в діапазоні середнього значення як у юнаків, так і у дівчат, що вказує на значущість цих сфер для них в майбутньому сімейному житті.

Підведемо підсумки щодо результатів за методикою «Тест–карта оцінки готовності до сімейного життя (Автор Юнда І.Ф.)»: можна спостерігати, що розбіжності в показниках незначні і проявляються в великих результатах з боку дівчат. Достатня підготовленість до сімейного життя спостерігається серед дівчат – 78%, тоді як у юнаків лише 71%, задовільна підготовленість до сімейного життя серед дівчат складає 29%, у юнаків – 35%, недостатню підготовленість до шлюбу не показала жодна з груп (рис 2, рис 3).

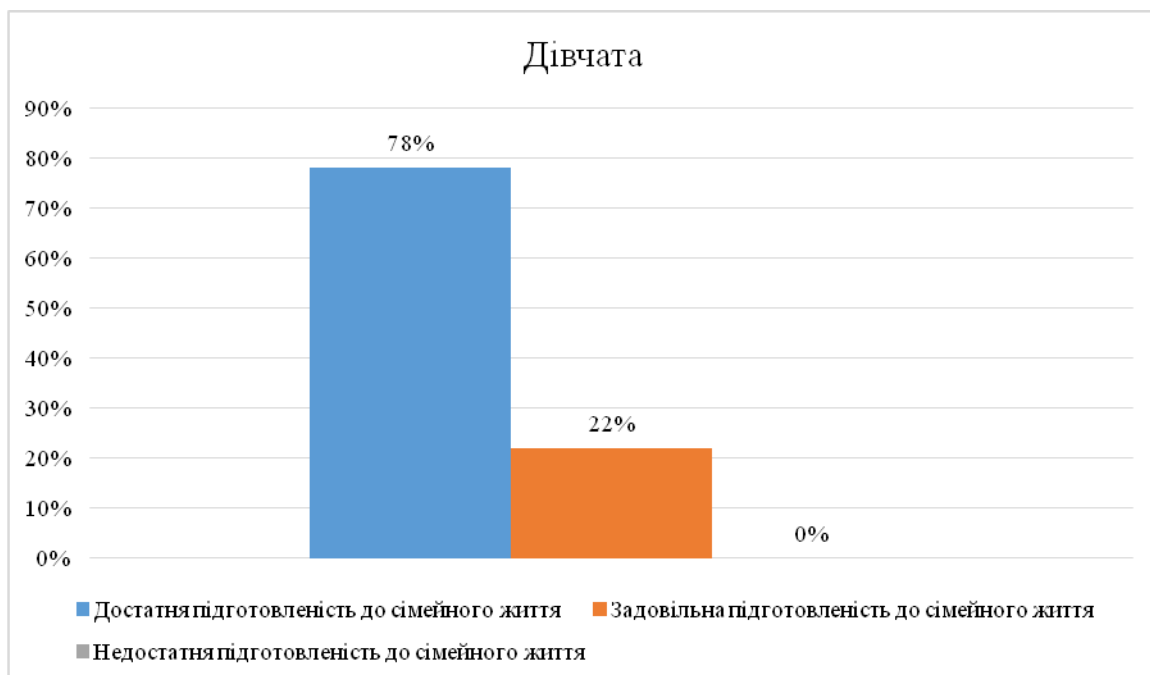

Рис. 2. Аналіз отриманих даних серед дівчат за методикою «Тест–карта оцінки готовності до сімейного життя (Автор Юнда І.Ф.)»

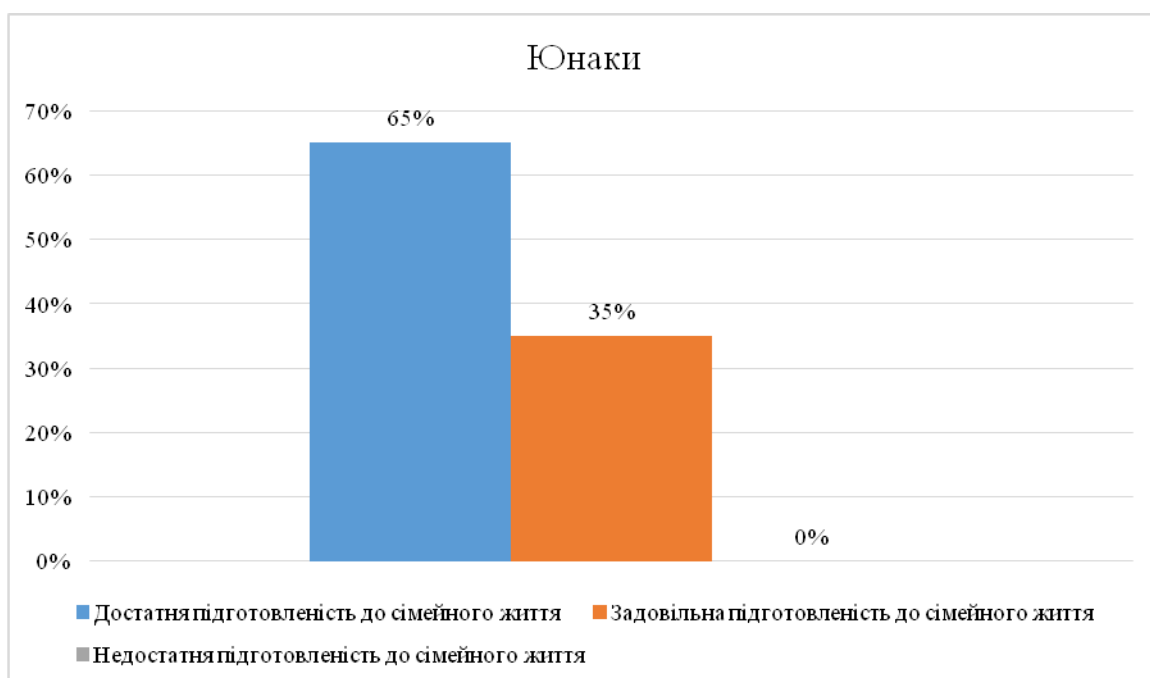

Рис. 3. Аналіз отриманих даних серед юнаків за методикою «Тест–карта оцінки готовності до сімейного життя (Автор Юнда І.Ф.)»

Результати дослідження дозволяють нам говорити про те, що для дівчат більшою мірою, ніж для юнаків, властива достатня підготовленість до сімейного життя. Пов'язано таке явище з тим, що дівчата намагаються створити позитивний емоційно–психологічний

клімат в родині, підтримують міцні та доброзичливі відносини з рідними та близькими, до того ж для них більш властиве ведення господарства та побуту.

Після аналізу результати методики дослідження ціннісних орієнтацій (М. Рокича), ми можемо казати, що в системі ієрархії життєвих цінностей дівчата і юнаки показали різний відсоток. Отже, сім'ю до перших трьох позицій віднесли 44% дівчат та 40% юнаків, на 4–9 місце значимості сім'ї вказали 36% дівчат і 22% юнаків, 10–18 місце сім'я займає у 20% дівчат і 38% юнаків. Ми можемо спостерігати, що не зважаючи на те, що відсоток, при якому родина займає 1–3 місце майже однаковий серед дівчат та юнаків, серед ієрархії цінностей юнаків великі показники було отримано за останні місця – 10–18, що може говорити про доволі низьку психологічну готовність до створення сім'ї, відмінно від дівчат (рис. 4, рис. 5).

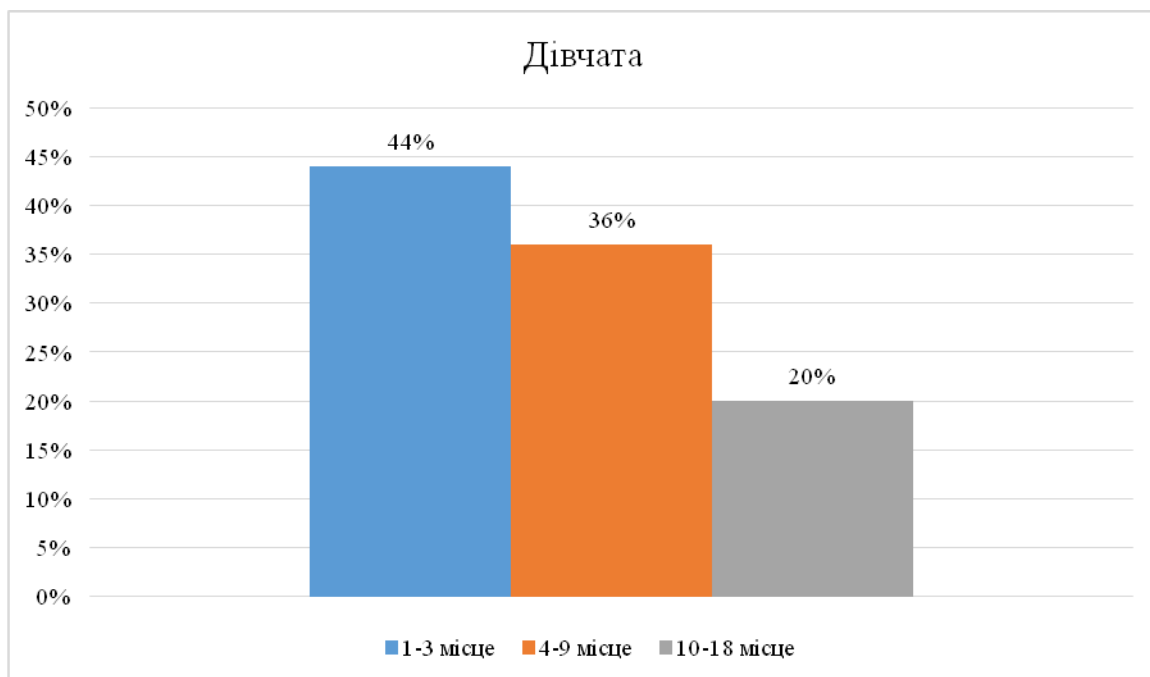

Рис. 4. Аналіз отриманих даних серед дівчат за методикою «Дослідження ціннісних орієнтацій (М. Рокича)»

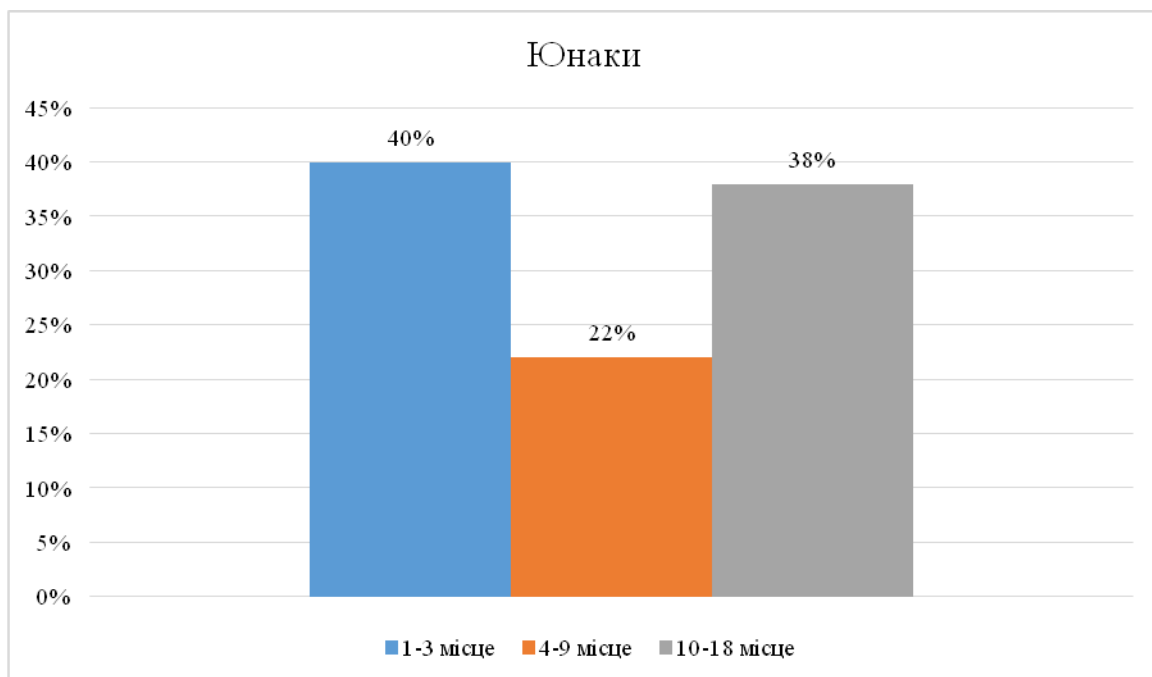

Рис. 5. Аналіз отриманих даних серед юнаків за методикою «Дослідження ціннісних орієнтацій (М. Рокича)»

Далі будуть представлені результати за методикою А.Н. Сізанова, де були розглянуті особливості сімейних установок юнаків та дівчат. Дані представлені в середніх значеннях.

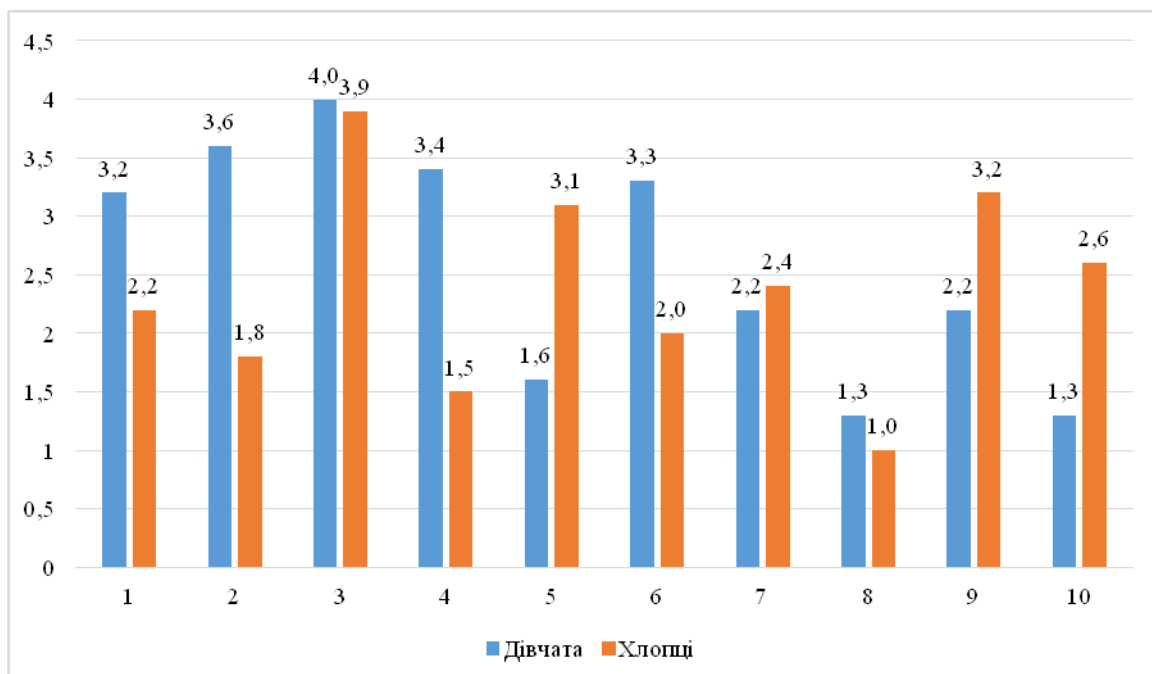

Рис. 6 Результати дослідження сімейних установок серед дівчат та хлопців за методикою А.Н. Сізанова

Методика передбачає дослідження за десятима шкалами: 1 – Позитивне відношення до людей; 2 – Альтернатива між почуттям обов'язку та задоволенням; 3 – Важливість наявності дітей в житті людини; 4 – Автономія або залежність від партнера; 5 – Відношення до розлучення; 6 – Відношення до любові як романтичного типу; 7 – Значення сексуальної сфери в житті людини; 8 – Представлення про заборонену сексуальної сфери; 9 – Орієнтація на традиційні представлення про роль жінки; 10 – Відношення до грошей.

Спираючись на результати, які було отримано в результаті дослідження, ми можемо зазначити, що для дівчат більшої значимості набувають такі шкали як «важливість наявності дітей в житті людини», «залежність від партнера», «альтернатива між почуттям обов'язку та задоволенням».

Тобто, ми можемо говорити, що дівчата досить залежні від свого чоловіка та орієнтовані на спільну діяльність в усіх сферах сімейного життя, великого значення вони приділяють своїм обов'язкам та менше звертають увагу на свої побажання та задоволення.

Досліджуючи результати отримані за методикою, можемо відмітити, що у юнаків менша кількість шкал з високим рівнем вираженості. Відношення юнаків до сварок та офіційного розлучення є більш лояльним, але при цьому у юнаків великого значення набувають установки щодо традиційного представлення ролі жінки та відношення до грошей.

У юнаків тема сексу та інтимно-сексуальних відносин не асоціюється з чимось забороненим, вони можуть легко обговорювати її зі своїм партнером, друзями, а також брати ініціативу на себе в різних її сферах.

З цим же, на наш погляд, пов'язане і більша орієнтація юнаків на отримання задоволення, ніж на почуття обов'язку, вони віддають перевагу своїм захопленням, тому, що це приносить їм задоволення

більше, ніж виконання якихось дій по мотиву «повинен». Ставлення до людей у юнаків досить песимістичне, недовірливе. Всі інші шкали у юнаків і дівчат знаходяться однаково на середньому ступені вираженості.

Підбиваючи підсумки якісного аналізу готовності до шлюбу юнаків і дівчат, ми можемо зазначити, що особливості даного явища, на наш погляд, багато в чому обумовлені традиційними установками в сімейній сфері, гендерними стереотипами про роль чоловіка і жінки в створенні і підтримці шлюбно–сімейних відносин.

Ми провели порівняльний аналіз особливостей готовності до шлюбу у юнаків і дівчат та отримали наступні результати після порівняння рольових домагань в очікуванні щодо шлюбу у юнаків і дівчат, а також загальний показник готовності до сімейного життя.

Результати порівняльного аналізу свідчать про те, що дівчата більшою мірою, ніж юнаки, позитивно і доброзичливо ставляться до людей (на рівні значущості 0,05), діють виходячи зі свого почуття обов'язку, а не через прагнення отримати задоволення (на рівні значущості 0,01), надають дітям велику і значиму роль (на рівні значущості 0,01), схильні до емоційної та психологічної залежності від чоловіка (на рівні значущості 0,01), орієнтуються на традиційне розуміння романтичного кохання (на рівні значущості 0,01). У юнаків більш легке ставлення до розлучення, ніж у дівчат (на рівні значущості 0,01), вони більш бережливо ставляться до грошей і свого фінансового стану (на рівні значущості 0,01), до сім'ї у них більш егалітарне відношення, вони вважають, що родина повинна бути заснована на демократичних відносинах, рівності чоловіка і жінки, стосунках партнерства (на рівні значущості 0,01).

В результаті дослідження особливостей готовності до шлюбу в юнацькому віці було визначено:

Для дівчат найвагомим в сімейному житті є моральна й емоційна підтримка подружжя та інших членів сім'ї, вони орієнтуються на шлюб як на середовище, яке сприятиме їх психологічної розрядки та стабілізації. Також, дівчата велике значення приділяють зовнішній привабливості свого партнера та орієнтуються на сучасні зразки зовнішнього вигляду. Для юнаків, не зважаючи на традиційні уявлення, найбільш значущою сферою є батьківсько-виховна. Невагомого значення у юнаків, також, як і у дівчат, набуває тема інтимно-сексуальної сфери сімейного життя.

Як для юнаків, так і для дівчат високе значення має «мотивація на шлюб з певною людиною», тобто вони свідомо роблять вибір партнера і приймають всі його гідності й недоліки.

У дівчат найбільш виражені такі сімейні установки як «важливість наявності дітей в житті людини», «залежність від чоловіка», «альтернатива між почуттям обов'язку і задоволенням», тоді як у юнаків — тільки «ставлення до розлучення». Низькі значення у дівчат мають установки на традиційні уявлення про роль жінки та ставлення до грошей. У юнаків найменш виражені такі шкали як «уявлення про заборонену сексуальної сфери», «позитивне ставлення до людей», «альтернатива між почуттям обов'язку і задоволенням».

Порівняльний аналіз ролевих домагань в очікуванні в шлюбі юнаків і дівчат виявив значущі відмінності в батьківсько-виховній сфері — юнаки більшою мірою, ніж дівчата надають значення своєму майбутньому батьківству; в емоційно-психотерапевтичній сфері, тобто для дівчат більшою мірою, ніж для юнаків, в сімейному житті важливою є моральна й емоційна підтримка подружжя та інших членів сім'ї. В цілому, дівчата характеризуються більшою готовністю до сімейного життя, ніж юнаки.

Порівняльний аналіз сімейних установок дозволив визначити, що дівчата більшою мірою, ніж юнаки, позитивно і доброзичливо

ставляться до людей, націлені на діяльність, спираючись на почуття обов'язку, у меншій мірі прагнуть отримати задоволення, надають дітям велику і змістовну роль, схильні до емоційної та психологічної залежності від чоловіка, орієнтуються на традиційні розуміння романтичне кохання. Щодо юнаків, то для них характерне легке ставлення до розлучення, більш важливим вони вважають ведення фінансових питань, покращення матеріального стану, до своєї сім'ї у них більш егалітарне відношення, спостерігається позитивне відношення до рівності між чоловіком та жінкою.

2.3. Рекомендації щодо формування психологічної готовності до шлюбу у дівчат та юнаків

У зв'язку з тим, що підготовка до шлюбу молодого покоління є завданням цілого комплексу соціальних інститутів (сім'я, охорону здоров'я, освіти, релігія), галузей знань (психологічне просвітництво, юридична та економічна грамотність) нижче представлені загальні рекомендації та напрям діяльності в вирішенні даної соціально-психологічної проблеми.

Існує безліч напрямків щодо формування психологічної готовності юнаків та дівчат до майбутнього сімейного життя.

Акцент в роботі з молоддю слід робити на формування об'єктивного розуміння ролі сім'ї та шлюбу в соціумі. Це пов'язано також і з особливостями формування в юнацькому віці шлюбно-сімейних установок і з орієнтацією на укладення шлюбу і створення сім'ї.

У процесі підготовки до сімейного життя слід виховувати у молодих людей певний моральний комплекс, тобто вони повинні бути готові прийняти на себе нову систему обов'язків, пов'язану з партнером, розподілити ролі між чоловіком та дружиною, бути готовими до

міжособистісного спілкування і співпраці, навчитись узгодженості у подружньому житті.

Молоді люди навчаються готовності до самопожертви заради партнера, що передбачає здатність до відповідної діяльності, розвивають у собі емпатійні якості, здатність до відчуття іншого та співпереживання йому.

У період юності рішення про вступ в шлюб прямо пов'язане з мрією і з прагненням юнаків і дівчат до тривалої інтимності, як духовної, так і фізичної.

У цьому випадку сім'я буде виступати як подружжя, а також створюватиме умови до прояву почуттів любові й людяності. У перші роки спільного життя в шлюбі, а також безпосередньо перед вступом у шлюб, у молодих людей проявляється орієнтація на шлюб у вигляді особливої цінності.

Поступово, через деякий час, у подружжя з'являється потреба в дітях. Ця потреба не регламентована певними термінами (тобто немає чітких часових меж її появи) і реалізується через ролі батьківства і материнства, тобто через обов'язки, що виникають у чоловіка і жінки при появі дитини.

Крім цього, комфорт в сімейному житті проявляється через такі побутові моменти, як уміння грамотного ведення спільного домашнього господарства її членами (подружжям, далі — подружжям і дітьми), домашнє харчування, чистота в одязі та взутті, комфортне житло і т. д. Подружжя і сімейне життя забезпечують молодим людям регулярне статеве життя один з одним. Тут є важлива перевага — це постійний і надійний статевий партнер, що у свою чергу гарантує профілактику хвороб, що передаються статевим шляхом (ВІЛ-інфекція та венеричні захворювання).

Обов'язковою умовою шлюбу як психологічних відносин між людьми різної статі є як моральність, так і вибірковість в плані

еротичної любові. Саме така любов створить елемент моральності в шлюбі, зробить його соціальним і дасть здатність стати основою для репродуктивної функції сім'ї. Кожен з подружжя і батьків повинні бути відповідальні один перед одним і перед суспільством обумовлюють характер міжособистісних стосунків у сім'ї: чоловік–дружина, батько / мати–дитина.

Резюмуючи, можна сказати, що ще одним важливим аспектом при підготовці молоді до сімейного життя є установка й орієнтація на народження дітей, формування розуміння сім'ї як основного джерела відтворення і виховання нових поколінь. В ході життя діти переймають від старших поколінь безліч знань і установок про відносини з протилежною статтю, засвоюють норми поведінки в сім'ї, отримують знання про роль чоловіка і жінки в шлюб та сім'ю. Це сприяє формуванню в ранньому віці таких якостей, як почуття товариства і дружби, поняття честі та гідності.

Все це допомагає сформуванню й ідеалізувати уявлення про любов, шлюб та сім'ю як про союз, де проявляються високі людські почуття. Подібні установки дуже актуальні, проте проблема полягає в тому, що при нинішньому розвитку суспільства і технологій в ньому, звичайні механізми передачі таких знань тільки через сім'ю недостатні.

Отже, важливе місце у вихованні молодих людей повинно відводитися школі, а також виховання повинно прийняти систематичний характер в самій родині. Таким чином, будуть закладатися основи майбутньої сім'ї, формуватися позитивне ставлення до виконання подружніх і батьківських обов'язків і вихованню дітей.

Виховання майбутнього сім'янина йде через вплив різноманітних соціально–психологічних і педагогічних чинників. Сам процес виховання молодшої людини, як і всі подібні процеси, являє собою складну систему виховних взаємодій. Ці взаємодії можуть носити як хаотичний характер, так бути цілеспрямованими.

Ключове значення в цих взаємодіях відводиться не тільки впливу на молоду людину, а й відповідна реакція, що отримується при цьому впливі. Ця реакція так само змінюється і розвивається.

Тому цей момент виховання не можна залишати без уваги при організації роботи з молоддю. Таким чином, підготовка юнаків і дівчат до майбутнього шлюбу і сімейного життя є сукупністю всебічних взаємодій молодої людини з батьками, викладачами та іншими оточуючими елементами суспільства. В результаті цих взаємодій у юнака формуються знання про особливості шлюбно-сімейних відносин, розвиваються відповідні почуття і позиція з цього питання, а так само відповідне ставлення й уявлення, пов'язані з готовністю до шлюбу і створення сім'ї.

ВИСНОВКИ

По–перше, нами було проаналізовано психологічну літературу з обраної теми. Молода сім'я є нестійким соціальним суб'єктом, який перебуває в стадії становлення, і здійснює свою життєдіяльність в постійно змінюваному соціумі, що надає часто негативний вплив на її розвиток і стабілізацію. На думку вчених, розбіжність цілей шлюбу, різні уявлення про шлюб та сім'ю і різна мотивація вступу в шлюб в багатьох випадках призводять до розчарування в сімейному житті та розпаду молодого сім'ї В. П. Шейнов, Н. Г. Юркевич, С. В. Ковальов та ін.

Наявність великої кількості досліджень з проблеми психологічної готовності до шлюбу свідчить про її актуальність, але водночас цю проблему не можна вважати вирішеною в багатьох аспектах.

Готовність юнаків і дівчат до сімейного життя передбачає сформованість і розвиток конструктивних шлюбно–сімейних установок, посилення орієнтації на сімейний спосіб життя, опановування знаннями, вміннями й навичками, пов'язаними зі створенням гармонійних шлюбно–сімейних відносин.

До психологічної готовності до створення сім'ї належать педагогічна грамотність, сексуальна вихованість, побутово–економічні навички та вміння. Педагогічною грамотністю є знання закономірностей розвитку дитини, особливостей її виховання, наявність навичок догляду за немовлям. До господарсько–економічних навичок, умінь відносять вміння планувати, розподіляти, дотримуватися сімейний бюджет, правильно організувати дозвілля і побут, створювати затишок в родині. Педагогічною готовністю також передбачається сексуальна вихованість — засвоєння необхідних знань про наявні інтимні сторони людського життя, правильних поглядів на особисті взаємини статей, знання, як зберегти любов.

Психологічна готовність до шлюбу як особистісне новоутворення пов'язано з такими психологічними особливостями юнацького віку, як готовність до самовизначення: життєвому і професійному, а так само в технології реального усвідомлення комплексу ціннісних орієнтирів, на які юнаки та дівчата могли б спиратися, створюючи свою сім'ю. Формування ціннісних орієнтирів відбувається ще в дитячому віці та триває на етапі навчання у вищому навчальному закладі.

В ході підготовки молодих людей до сімейного життя виключно важливо оформлення особливої системи уявлень щодо себе як людини певної статі, у якої є специфічні потреби, ціннісні орієнтації, мотиви, ставлення до представників протилежної статі, відповідні даними образами форми поведінки.

Духовні й емоційно–сексуальні відносини між чоловіком і жінкою приводять до закріплення цих відносин і формування подружньої пари.

Подружня пара є базою для формування сім'ї як малої групи та соціальної громадської одиниці. Сім'я виконує ряд життєво важливих функцій, основною з яких є відтворення потомства.

Юнаки й дівчата при формуванні уявлень про свою майбутню сім'ю орієнтуються на вже відому їм модель батьківської сім'ї, саме тому важливо усвідомлювати, в розумінні сім'ї, формувати знання про її функції та стадії.

У разі гармонійних відносин в батьківській родині юнаки та дівчата переносять образи батьків на свої образи ідеальних чоловіка і дружини, і уявлення є позитивно забарвленими. Разом з тим, формується готовність до створення сім'ї, позитивний емоційний фон, правильна мотивація на створення сім'ї, знання про базові функції сім'ї.

По–друге, Порівняльний аналіз рольових домагань в очікуванні в шлюбі юнаків і дівчат виявив значущі відмінності в батьківсько–виховній сфері — юнаки більшою мірою, ніж дівчата надають значення своєму майбутньому батьківству; в емоційно–психотерапевтичній сфері,

тобто для дівчат більшою мірою, ніж для юнаків, в сімейному житті важливою є моральна й емоційна підтримка подружжя та інших членів сім'ї. В цілому, дівчата характеризуються більшою готовністю до сімейного життя, ніж юнаки.

Порівняльний аналіз сімейних установок дозволив визначити, що дівчата більшою мірою, ніж юнаки, позитивно і доброзичливо ставляться до людей, націлені на діяльність, спираючись на почуття обов'язку, у меншій мірі прагнуть отримати задоволення, надають дітям велику і змістовну роль, схильні до емоційної та психологічної залежності від чоловіка, орієнтуються на традиційні розуміння романтичне кохання. Щодо юнаків, то для них характерне легке ставлення до розлучення, більш важливим вони вважають ведення фінансових питань, покращення матеріального стану, до своєї сім'ї у них більш егалітарне відношення, спостерігається позитивне відношення до рівності між чоловіком та жінкою.

Дівчата більшою мірою, ніж юнаки, орієнтуються на шлюб з певною людиною, більш свідомо роблять вибір чоловіка, заснований на розумінні його достоїнств і недоліків. Юнаки більшою мірою, ніж дівчата мотивовані на конкретний тип шлюбу, тобто вони прагнуть знайти такого партнера, який здатний здійснити їхні мрії й відповідає якомусь уявленню про престижний варіант шлюбних відносин.

Підбиваючи підсумки, відзначимо, що висунута на початку дослідження гіпотеза про особливості готовності до шлюбу у дівчат і юнаків підтвердилася. Таким чином, ми можемо говорити, що дівчата більш підготовлені до вступу до шлюбу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Агеев В.С. Психологические и социальные функции полоролевых стереотипов / В.С. Агеев // Вопросы психологии. – 1987. – № 2. – С. 21–29.
2. Алешина Ю.Е. Цикл развития семьи: исследования и проблемы / Ю.Е. Алешина. – Самара // Психология семьи : хрестоматия / Ред. Д.Я. Райгородский. – Самара: Бахрах–М, 2007. – С. 92–110. – (Психология семейных отношений).
3. Алексеенко Т.Ф. Педагогічні проблеми молоді сім'ї. Навч. посібник / Т.Ф. Алексеенко. – К.: ІЗМН, 1997. – 256 с.
4. Баранова Е.В. Особенности и проблемы современной семьи / Е.В. Баранова // Психологический журнал. – 2001. – № 2
5. Батищева Г.О. Работа соціальних служб для молоді з молодією сім'єю (методичні рекомендації) / Г.О. Батищева, З.Г. Зайцева. – К.: А.Л.Д., 1996. – 100 с.
6. Белинская Е.П. Социальная психология личности: Учебное пособие для вузов / Е.П. Белинская, О.А. Тихомандрицкая. — М.: Аспект Пресс, 2001.— 301 с.
7. Берн Е. Ігри, у які грають люди. Світовий бестселер із психології стосунків / Ерік Берн ; пер. з англ. К. Меньшикова. – Харків: Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2016. – 256 с.
8. Бурова С.Н. Социология брака и семьи: история, теоретические основы, персоналии / С.Н. Бурова; Белорусский государственный университет. – Минск: Право и экономика, 2010. – 444 с. (Серия «Гуманитарные науки»)
9. Вовчик–Блакитна М.В. Підготовка молоді до сімейного життя / М. В. Вовчик–Блакитна. – К. : Педагогіка, 1984. – 48 с.

10. Волкова А.Н. Методические приемы диагностики супружеских отношений [Текст] / А.Н. Волкова, Т.М. Трапезникова. – Самара: Бахра–М, 2007.
11. Глозман Е. Любящая семья: рождение эмоциональной близости / Елена Глозман. – М.: Генезис, 2020. – 216 с.
12. Гозман Л.Я., Алешина, Ю. Е. Общение и развитие взаимоотношений в супружеской паре [Текст] / Л.Я. Гозман, Ю. Е. Алешина // Общение и оптимизация совместной деятельности. – М.: МГУ, 1987. – С. 140–152.
13. Грей Д. Чоловіки з Марса, жінки з Венери / Джон Грей. – Київ: Софія, 2016. – 320 с.
14. Дружинин В.Н. Психология семьи [Текст] / В.Н. Дружинин. – Екатеринбург: Деловая книга, 2000. – 533 с.
15. Журбицька Т.С. Молода сім'я / Т.С. Жибрицька. – К.: Педагогіка, 1985. – 217 с.
16. Зайцева З.Г. Дослідження підготовленості молоді до сімейного життя / З.Г. Зайцева // Підготовка молоді до сімейного життя. Збірник теоретичних і методичних матеріалів для працівників соціальних служб для молоді. – К.: ДЦСССМ, 1999. – 218 с.
17. Зотова Р.А. Изучение проблемы согласованности установок и ролевой адекватности супругов в современных семьях, проживающих в условиях мегаполиса / Р.А. Зотова, О.Е. Кондратюк, Н.А. Цветкова. // Проблемы современной науки и образования. – 2015. – №9. – С. 197–204.
18. Камнева Н.А. Мотивация вступления в брак и ее влияние на конфликтные ситуации будущей молодой семьи [Текст] / Н.А. Камнев // Вестник ТГУ. – 2009. – №2 (70). – С. 271–276
19. Кулагина И.Ю. Возрастная психология: развитие ребенка от рождения до 17 лет [Текст] / И.Ю. Кулагина. – М.: Изд–во УРАО, 1999. – 175 с.

20. Левин К. Супружеские конфликты / Курт Левин // Психология конфликта: Хрестоматия / Сост. и общ. ред. Н.В. Гришиной. – СПб.: Питер, 2001. – С.118–132.
21. Медіна Т.В. Вплив батьківської родини на формування молоді сім'ї / Т.В. Медіна // Нова парадигма: Альманах наук. праць: Філософія. Соціологія. Політологія. – Закарпаття : АВС, 2000. – 376 с.
22. Млодик И. Современные дети и их несовременные родители / Ирина Млодик. – М.: Генезис, 2020. – 232 с.
23. Молода сім'я в Україні: проблеми становлення і розвитку: Тематична Державна доповідь про становище сімей в Україні за підсумками 2010 року. – К.: Державний інститут проблем сім'ї та молоді, 2010. – 140 с.
24. Нартова–Бочарев С.К. Жизненное пространство семьи: объединение и разделение / С.К. Нартова–Бочарев, К.А Бочарев, С.Ю. Бочарев. – М.: Генезис, 2017. – 320 с.
25. Никулина Д.С. Психологическая готовность к браку юношей и девушек с разными представлениями о родительской семье / Д.С. Никулина, В.А. Андреева. // Психология и педагогика: методика и проблемы практического применения. – 2011. – №21. – С. 104–110.
26. Памфилова С.А. Согласованность семейных ценностей и ролевых установок супругов (гендерный аспект) / С.А. Памфилова. // Известия Пензенского государственного педагогического университета имени В.Г. Белинского. – 2012. – №28. – С. 1311–1315.
27. Попова Л.Г. Представления молодых супругов о распределении семейных ролей / Л.Г. Попова, М.А. Целковая // Психологический вестник Уральского государственного университета. Вып. 6. — Екатеринбург: Изд-во Урал. ун-та, 2008. — С. 5–15.
28. Попович І.С. Проблема соціально-психологічних очікувань в науковій теорії та практиці / І.С. Попович // Практична психологія та соціальна робота. – К., 2005. № 5. – С. 8-13.

29. Попович И.С. Социальные ожидания в теориях мотивации личности / И.С. Попович // Вестник Пермского университета. Философия. Психология. Социология. – 2014. – Вып. 4(20). – С. 53-63.
30. Постовий В.Г. Сучасна сім'я і її педагогіка / В.Г. Постовий. – К. : Логос, 1994. – 63 с.
31. Прохорова О.Г. Основы психологии семьи и семейного консультирования: Учебно–методическое пособие по курсу / О.Г. Прохорова // Под общей редакцией Торохтий В.С. – Москва, 2005. – 398 с.
32. Психология семейных отношений с основами семейного консультирования / под ред. Е.Г. Силяевой. – М.: Academia, 2002. – 190 с.
33. Радчук В.М. Компоненти психологічної готовності до шлюбно–сімейних відносин / В.М. Радчук. // Наукові записки. Серія “Психологія і педагогіка”. – 2012. – №19. – С. 182–185.
34. Самосадова Е.В. Представления о семье и браке в субъективной картине жизненного пути молодежи / Е.В. Самосадова, Н.В. Сухарева. // Электронный научный журнал «Пензенский психологический вестник». – 2017. – №2.
35. Сафина Н.Х. Особенности супружеских отношений на различных этапах становления молодой семьи / Н.Х. Сафина // Автореф. дис. канд. психол. наук. – Казань, 2004. – 146 с.
36. Семья и брак в условиях социальных изменений [Текст] : сборник статей Всероссийской научно–практической конференции с международным участием (Барнаул, 18 февраля 2016 г.): Изд–во Алт. ун–та, 2016. – 207 с.
37. Соціальна робота з молоддю сім'єю. Збірник теоретичних і методичних матеріалів для працівників соціальних служб для молоді. Вип. 2. – К.: А.Л.Д., 1995. – 327 с.

38. Толоконин А.О. Секреты успешных людей. Взгляд семейного психолога / А.О. Толоконин. – М.: Издательство «Э», 2016. – 224 с. – (Психология. Секреты успешных людей)
39. Трубавіна І.М. Поняття про соціально–педагогічне консультування сім'ї / І.М. Трубавіна. // Гуманістично спрямований виховний процес і становлення особистості: в 2–х кн. – К.: ІПВ, 2001. – С. 202 – 209.
40. Фещенко Е.М. Ролевые ожидания и притязания супругов на разных этапах развития семьи / Е.М. Фещенко. // Вестник Брянского госуниверситета. – 2012. – №1. – С. 172–175.
41. Фрейд З. Заклятие девственности / Зигмунд Фрейд; пер. с нем. Р. Додельцева. – СПб.: Азбука, Азбука–Аттикус, 2019. – 192 с. – (Азбука–классика. Non–Fiction).
42. Фрейд З. Таинство девственности / Зигмунд Фрейд ; пер. с нем. Я.М. Когана, под ред. И.Д. Ермакова, А.В. Вяхирева, И.Е. Полякова, М.В. Вульфа, О.Б. Фельцмана ; вступ. ст. с. Цвейга, пер. с нем. С.И. Бернштейна. – Харьков: Книжный Клуб «Клуб Семейного Досуга» ; Белгород: ООО «Книжный Клуб «Клуб Семейного Досуга»», 2015. – 432 с.
43. Цветкова Н.А. Гендерные особенности представления о любви в юношеском возрасте / Н.А. Цветкова, Е.Ю. Макарова. // Теория и практика общественного развития. – 2014. – №21. – С. 318–322.
44. Целуйко В.М. Психология современной семьи / В.М. Целуйко. – М.: ВЛАДОС, 2006. – 286 с.
45. Чепмен Г. Любовь как образ жизни / Гэри Чепмен. – М.: Эксмо, 2014. – 352 с.
46. Чепмен Г. П'ять мов любові / Гері Чепмен. – Київ: Брайт Букс, 2016. – 200 с.

47. Черняк Е.М. Социология семьи: Учебное пособие / Е.М. Черняк – М.: Издательско-торговая кооперация «Дашков и К», 2003. – 238 с.
48. Шнейдер Л. Б. Семейная психология / Л. Б. Шнейдер. – М.: Академический Проект, 2006. – 768 с.
49. Popovych I. Research of the Relationship between Existential Anxiety and the Sense of Personality's Existence / I. Popovych, O. Kononenko, A. Kononenko, V. Stynska, N. Kravets, L. Piletska, O. Blynova. – Revista Inclusiones, 2020. – Vol: 7 num Especial, – P. 41–59.
50. Popovych I. Social expectations in primary school age / Igor Popovych. – Proceedings of the 2nd International Academic Congress «Fundamental Studies in America, Europe, Asia and Africa», 27 Sept 2014, USA, New-York. – Vol. II, «Columbia Press». New-York, 2014. – P. 176–180.

ДОДАТКИ

Додаток А

КОДЕКС АКАДЕМІЧНОЇ ДОБРОЧЕСНОСТІ
ЗДОБУВАЧА ВИЩОЇ ОСВІТИ ХЕРСОНЬСЬКОГО
ДЕРЖАВНОГО УНІВЕРСИТЕТУ

Я, Анастасія Пагу, учасник(ця) освітнього процесу Херсонського державного університету, **УСВІДОМЛЮЮ**, що академічна доброчесність – це фундаментальна етична цінність усієї академічної спільноти світу.

ЗАЯВЛЯЮ, що у своїй освітній і науковій діяльності **ЗОБОВ'ЯЗУЮСЯ**:

– дотримуватися:

- вимог законодавства України та внутрішніх нормативних документів університету, зокрема Статуту Університету;
- принципів та правил академічної доброчесності;
- нульової толерантності до академічного плагіату;
- моральних норм та правил етичної поведінки;
- толерантного ставлення до інших;
- дотримуватися високого рівня культури спілкування;

– надавати згоду на:

- безпосередню перевірку курсових, кваліфікаційних робіт тощо на ознаки наявності академічного плагіату за допомогою спеціалізованих програмних продуктів;
- оброблення, збереження й розміщення кваліфікаційних робіт у відкритому доступі в інституційному репозитарії;
- використання робіт для перевірки на ознаки наявності академічного плагіату в інших роботах виключно з метою виявлення можливих ознак академічного плагіату;

– самостійно виконувати навчальні завдання, завдання поточного й підсумкового контролю результатів навчання;

– надавати достовірну інформацію щодо результатів власної навчальної (наукової, творчої) діяльності, використаних методик досліджень та джерел інформації;

– не використовувати результати досліджень інших авторів без використання посилань на їхню роботу;

– своєю діяльністю сприяти збереженню та примноженню традицій університету, формуванню його позитивного іміджу;

– не чинити правопорушень і не сприяти їхньому скоєнню іншими особами;

– підтримувати атмосферу довіри, взаємної відповідальності та співпраці в освітньому середовищі;

– поважати честь, гідність та особисту недоторканність особи, незалежно на її стать, вік, матеріальний стан, соціальне становище, расову належність, релігійні й політичні переконання;

– не дискримінувати людей на підставі академічного статусу, а також за національного, расового, статевого чи іншого належності;

– відповідально ставитися до своїх обов'язків, вчасно та сумлінно виконувати необхідні навчальні та науково-дослідницькі завдання;

– запобігати виникненню у своїй діяльності конфлікту інтересів, зокрема не використовувати службових і родичних зв'язків з метою отримання нечесної переваги в навчальній, науковій і трудовій діяльності;

– не брати участі в будь-якій діяльності, пов'язаній із обманом, нечесністю, списуванням, фабрикацією;

– не підроблювати документи;

– не поширювати неправдиву та компрометуючу інформацію про інших здобувачів вищої освіти, викладачів і співробітників;

– не отримувати і не пропонувати винагород за несправедливо отримання будь-яких переваг або здійснення впливу на зміну отриманої академічної оцінки;

– не залякувати й не проявляти агресії та насильства проти інших, сексуальні домагання;

– не завдавати шкоди матеріальним цінностям, матеріально-технічній базі університету та особистій власності інших студентів та/або працівників;

– не використовувати без дозволу ректорату (деканату) символи університету в заходах, не пов'язаних з діяльністю університету;

– не здійснювати і не заохочувати будь-яких спроб, спрямованих на те, щоб за допомогою нечесних і негідних методів досягти власних корисних цілей;

– не завдавати загрози власному здоров'ю або безпеці інших студентам та/або працівникам.

УСВІДОМЛЮЮ, що відповідно до чинного законодавства у разі недотримання Кодексу академічної доброчесності буду нести академічну та/або інші види відповідальності й до мене можуть бути застосовані заходи дисциплінарного характеру за порушення принципів академічної доброчесності.

04.11.2020
(дата)

Анастасія Пагу
(підпис)

Анастасія Пагу
(ім'я, прізвище)